

sant de bekende internationale verschillen in het vóórkomen van mammacarcinoom (*Doll en anderen*) aan een nader onderzoek te onderwerpen. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan Japan, waar de morbiditeits- en mortaliteitscijfers van mammacarcinoom zeer laag zijn. De levenswijze in Japan is die van een geïndustrialiseerde natie, doch de voedingsgewoonten verschillen aanzienlijk van die van andere geïndustrialiseerde landen. Deze beïnvloeden enerzijds wellicht niet alleen het lichaamsgewicht, maar ook de lichaamslengte (door invloed op jeugdige leeftijd).

Dat de verschillen in risico voor mammacarcinoom deels op milieufactoren berusten blijkt uit het feit dat dit risico bij naar de Verenigde Staten geëmigreerde Japanse vrouwen van generatie op generatie toeneemt en die van de blanke Amerikaanse vrouwen dicht nader. Hetzelfde is geconstateerd bij Poolse emigranten (*Buell*). Het zal interessant zijn de cijfers van mammacarci-

noom in Japan in de komende jaren te volgen, nu daar bij de hogere sociale klassen zowel gewicht als lengte duidelijk toenemen (*Insell*).

Summary. A prospective study of mammary carcinoma. The results of a prospective study of the risk of mammary carcinoma in postmenopausal women are described. The study was carried out in collaboration with fifty general practitioners who examined a total of 7300 women, who were followed up over an average period of 5,4 years. During this period, 70 fresh cases of mammary carcinoma became manifest in the population studied. Apart from a number of factors known to increase the risk of mammary carcinoma, new factors related to body dimensions were discovered, which can enhance our understanding of the geographical pathology of mammary carcinoma. Hypotheses on the mechanism of action of these determinants have so far not been confirmed by factual findings.

Bruinsma, A. H. en F. de Waard (1959) *Acta endocr. (Kbh.)* 32, 233.
 Buell, P. (1973) *J. nat. Cancer Inst.* 51, 1479.
 Bulbrook, R. D., J. L. Hayward & C. C. Spicer (1971) *Lancet* II, 395.

Cole, P. & B. MacMahon (1969) *Lancet* I, 604.
 Doll, R. C. Muir & J. Waterhouse editors. *Cancer incidence in five continents*, vol II Geneva, UICC, 1970.
 Feinleib, M. (1968) *J. nat. Cancer Inst.* 41, 315.
 Insull, W., T. Oiso & K. Tsuchiya (1968) *Amer. J. clin. Nutr.* 21, 753.
 Lemon, H. M., H. W. Wotiz, L. Parsons & P. J. Mozden (1966) *J. Am. med. Ass.* 196, 112.
 Muller, H. K. en F. de Waard (1966) *huisarts en wetenschap* 9, 307.
 Schindler, A. E., A. Ebert & E. Friedrich (1972) *J. clin. Endocr.* 35, 627.
 Trichopoulos, D., B. MacMahon & P. Cole (1972) *J. nat. Cancer Inst.* 48, 605.
 Valaoras, V. G., B. MacMahon, D. Trichopoulos & A. Polychronopoulou (1969) *Int. J. Cancer* 4, 350.
 Waard, F. de en E. A. Baanders-van Halewijn (1961) *Acta endocr. (Kbh.)* 38, 515.
 Waard, F. de en A. G. Oertlé (1965) *Cancer* 18, 450.
 Waard, F. de en E. A. Baanders-van Halewijn (1969) *Acta cytol. (Philad.)* 13, 675.
 F. de, H. Pot, N. E. Tonckens-Nanninga, E. A. Baanders-van Halewijn en J. H. H. Thijsen (1972) *Acta cytol. (Philad.)* 16, 273.
 Waard, F. de en E. A. Baanders-van Halewijn (1974) *Int. J. Cancer* 14, 153.

Poging tot verslag van een meditus-stage*

INLEIDING

Zoals de lezer wellicht bekend is, kenmerkt de huisartsopleiding zich door diversiteit. De verschillende huisartseninstituten geven elk naar eigen inzicht gestalte aan de opdracht te werken aan de „huisarts-nieuwe-stijl” en, hoewel daar mijns inziens vele vraagtekens bij te zetten zijn (ook fundamentele zoals „Wat verstaat men onder een „huisarts-nieuwe-stijl”? en „kun je „nieuwe-stijl” verwachten van door „oude-stijl” opgeleidenen, volgens een „oude-stijl” medisch model?”), geloof ik van deze multipliciteit geprofiteerd te hebben.

Binnen het Rotterdams Universitair Huisartsen Instituut (R.U.H.I.), waar ik mijn opleiding volg, leeft een – min of meer op personen terug te brengen – behoefte, om naast facetten, waarop ook daar de nadruk valt, zoals verstevigen van de medische bagage, werken aan verbetering van het contact tussen eerste en tweede lijn en binnen de eerste lijn zelf, een mogelijkheid in de opleiding te bieden kennis te nemen van wat er leeft aan de basis van die andere Maatschappij. Die maatschappij waaruit onze patiënten komen, en die, men krijgt wel eens de indruk, in onze

meningsvorming en beroepsuitoefening niet altijd voor vol wordt aangezien, althans waarover wij, vanuit onze geprivilegieerde posities vaak al te gemakkelijk een oordeel klaar hebben.

Om dit te concretiseren, werd contact opgenomen met het Interuniversitaire Instituut voor Normen en Waarden der samenleving (I.N.W.) te Rotterdam, dat reeds vanaf 1967 zogenaamde Training Urbane Samenlevingsstages (T.U.S.) organiseert (stages waarin men werkt als ongeschoold arbeider, teneinde een bewustwordingsproces te ondersteunen met betrekking tot structuren in de maatschappij). Besloten werd binnen het raam van het tweede halve jaar van de huisartsopleiding, zoals daaraan door het R.U.H.I.vorm wordt gegeven, een T.U.S.-stage als keuze-mogelijkheid op te nemen. Getracht zou worden een groep stagiaires te rekruteren uit huisartsen in opleiding, aangevuld met andere werkers uit de gezondheidszorg. Men gaf deze stage de naam Meditus.

Geconfronteerd met het keuzepakket voor het tweede halve jaar van mijn opleiding sprak deze mogelijkheid mij zeer aan, omdat ze de gelegenheid gaf eens een tijdje wat ervaringen op te doen buiten de besloten medische

Uit de Universitaire Huisartseninstituten

wereld, en, hoewel ik mij er toen nog geen duidelijke voorstelling van kon maken, was dat reden genoeg. Het enige wat mij duidelijk was, was dat je zes weken zou gaan werken als ongeschoold arbeider en daarbij zou wonen in een arbeiderskostgezin.

De reacties op mijn keuze binnen mijn opleidingsgroep op het R.U.H.I. waren erg gevarieerd: van zeer positief („door gezins- en werkomstandigheden voor mij niet weggelegd, maar anders . . .”) tot zeer negatief („dat soort dingen deed je vroeger, als je geld nodig had om op vakantie te gaan, maar je bent nu toch zeker afgestudeerd arts!?”). Deze reacties, en met name de negatieve, vormden voor mij een extra stimulans positief te staan tegenover deze stage.

Bij het eerste contact dat ik met de toekomstige stage-begeleiders van het I.N.W. had, werd duidelijk, dat van de oorspronkelijke opzet de groep te rekruteren uit huisartsen in opleiding, aangevuld met andere werkers uit de gezondheidszorg niet veel terecht was gekomen, maar dat de situatie eerder omgekeerd zou komen te liggen.

Op verzoek van de stage-begeleiders zette ik begin augustus mijn verwachtingen op papier, waarbij ik de hoop uitsprak tijdens de

* Rotterdams Universitair Huisartsen Instituut.

stage de kans te krijgen afstand te nemen van de doktersjas, en tevens, dat ik hoopte, dat de inmiddels multidisciplinaire samenstelling van de groep zou leiden tot een zeer genuanceerde ervaring en oriëntatie met betrekking tot de te ontmoeten situaties en structuren. Hierna volgde nog een gesprek met de twee stage-begeleiders, waarin onder andere mijn bezorgdheid ter sprake kwam ten aanzien van een mogelijk al te eenzijdig uitgangspunt (ik denk aan dogmatisch-theoretische sociaal-politieke stellingnamen, die, naar ik uit ervaring weet mij niet helpen, maar eerder door hun rigiditeit afstoten).

Ik kreeg de indruk, dat dit niet zo zou zijn. Tevens sprak ik de voorkeur uit voor werken in de Rotterdamse haven er wonen in Rotterdam-Zuid, hetgeen wel realiseerbaar leek te zijn.

Wat nu volgt, zijn mijn stage-ervaringen zoals ik die formuleerde in oktober 1975 tijdens de twee evaluatie-woeken op het I.N.W., direct na afloop van de zes weken werken in de haven. Wat er staat, is fris van de lever, maar daardoor waarschijnlijk beter te lezen dan een later geschreven „objectiever” verhaal. De ervaringen zijn achtereenvolgens gesplitst in „het groepsgebeuren”, „de woonsituatie”, „de werksituatie” en „enkele overdenkingen”.

Ter volledigheid zei opgemerkt, dat ik als een soort vervolg op deze Meditus-stage, gedurende een viertal maanden de gelegenheid krijg om binnen het raam van het gezondheidscentrum in „Ommoord”, de verschillende aspecten van samenwerking in de eerste lijn vanuit de verschillende disciplines mee te maken. Ik krijg de kans te kijken door de bril van de huisarts, die der wijkverpleging, die der fysiotherapie en die der sociaal psychiatrische dienst, door middel van stages bij de diverse disciplines.

HET GROEPSGEBEUREN

Het eerste contact met de mede-stagiaires vond plaats op donderdag 21 augustus 1975 via een kennismakingsbijeenkomst op het I.N.W., waarna we een oriëntatierit door Rotterdam maakten, teneinde iedereen een indruk te geven van zijn toekomstige woon- en werkomgeving (de andere groepsleden werkten allen op andere plaatsen zoals een snoepjesfabriek, Unilever, ziekenhuis, P.T.T. enzovoort, wat vaak neerkwam op lopende band werk). De groep bleek inderdaad zeer gedifferentieerd van samenstelling: twee meisjes van de hogere beroepsopleiding voor de verpleegkunde (een nieuwe, integrale verpleegkunde-opleiding), twee medische studenten (beiderlei „kunne”) van de Vrije Universiteit te Amsterdam (zij deden deze stage als onderdeel van hun opleiding in het kader van de sociale geneeskunde), een maatschappelijk werkster, een arbeider (via contact met het maatschappelijk werk, zocht eigenlijk in de omgekeerde richting wat meer duidelijkheid en contact), een jongen van de Sociale Academie uit Groningen, een weten-

schappelijk medewerker van het I.N.W. (psycholoog), een theologisch student van de Katholieke Hogeschool uit Tilburg, een natuurkunde student uit Delft en een meisje dat net in Utrecht was afgestudeerd als arts. De leeftijd varieerde van ongeveer 21 tot omstreeks 45 jaar.

Diezelfde avond begonnen wij de verwachtingen van ieder te bespreken, waarmee ook de gehele vrijdag werd gevuld. Iedereen vertelde tevens wat over zijn/haar achtergronden, waarbij zeer indrukwekkende levensgeschiedenissen te voorschijn kwamen en opviel hoe eerlijk en open men ten opzichte van elkaar durfde te zijn. Er ontwikkelde zich nu ook in karakter en achtergrond een zeer gedifferentieerd beeld, dat een basis beloofde te leveren voor menige heftige discussie. Ook werd duidelijk dat wat ons bond, de behoefte was te zoeken naar persoonlijke waarden en manieren om daarmee om te gaan. Wij kwamen met deze besprekingen lang niet klaar en besloten hiermee de eerstkomende terugkom-avonden (we kwamen elke dinsdagavond naar het I.N.W. terug om ervaringen uit te wisselen en voorkomende problemen op te lossen) door te gaan.

Na een paar keer terugkomen werd het gedifferentieerde karakter van de groep steeds duidelijker: aan de ene kant waren er mensen die eigenlijk nog maar nauwelijks aan beeldvorming met betrekking tot hun eigen identiteit waren toegekomen (hun stellingname als onafhankelijk mens werd in een aantal opzichten nog in de weg gestaan door de afwijkende mening van voor hen belangrijke personen, van wie zij nog niet al te duidelijk afstand durfden nemen); aan de andere kant waren er groepsleden die vanuit een eigen identiteit – die hun behoorlijk duidelijk was en onder woorden kon worden gebracht – al of niet geholpen door in hun interessesfeer liggende literatuur, veel meer maatschappijgericht deelnamen aan de stage en veel minder persoonsgericht waren. Daartussen bevonden zich de overige deelnemers die zichzelf probeerden in te vullen en daarmee meer of minder ver waren en die daarnaast probeerden oog te hebben voor de maatschappijkant van de stage.

Af en toe dreigden de eerste twee groepen, door hun totaal verschillende interesse en uitgangspunten, elkaar in de haren te vliegen, hetgeen naar mijn mening het groepsproces lam legde en door haar polariserende werking de middengroep, waartoe ik mijzelf reken, op dood spoor zette. Wel was mij af en toe duidelijk dat er iets wezenlijks aan de hand was: er gebeurde iets met mij, dat ik ooit onder woorden hoop te kunnen brengen, hoewel ik betwijfel of dat zal lukken en of er wel een taal bestaat om dit over te brengen.

In de loop der weken kwamen ook meer algemene zaken aan de orde, zoals de hiërarchie binnen het bedrijf en bijvoorbeeld „chantage, die onder het motto collegialiteit op je wordt toegepast”, de woonsituatie en meer van dit soort deelproblemen. Er was binnen de groep ook enigszins sprake van sympathie-

groepjes en ook antipathieën werden soms maar net onderdrukt; mijns inziens werd er te snel vergeten wat een enorm verschil in „levensfase” er tussen ons bestond; er kwamen te vaak uitersten tegenover elkaar te staan zonder enige kans op overtuiging van wie dan ook.

Wel viel gaandeweg op dat de open sfeer van de introductiedagen, het gevoel in een groep te zitten en een stuk begrip voor en van anderen te krijgen, door het individualiserende proces van de stage begon weg te vallen. Gezien mijn verwachtingen aangaande dit groepsproces – dat ik net zo hoog aansloeg als de arbeidservaringen – vond ik dat zeer jammer.

Niet duidelijk werd mij, behalve op enkele praktische punten, (en ik denk ook henzelf) de rol binnen de groep van de stage-begeleiders. Ik voel de neiging hen los te zien van wat er gebeurde; zij waren te veel op afstand, hetgeen heel goed kan komen doordat zij, naast deze T.U.S.-stage nog hun „gewone” werk hadden en daardoor in meer of mindere mate in een soort rolconflict zaten.

DE WOONSITUATIE

Het eerste contact met mijn „kosthuis” vond plaats tijdens de introductiedagen en wel op donderdag 21 augustus na de rondrit door Rotterdam. Ik moet zeggen dat ik in eerste instantie wat teleurgesteld was. Ik bleek terecht te komen bij een gepensioneerde machinebankwerker en zijn vrouw (respectievelijk 69 en 54 jaar oud). Zij hadden een dochter in Den Haag en woonden samen in hun flatje (twee kamers en suite, een klein kamertje waar ik sliep, een keuken en een douche-toilet), dat ze in de loop der jaren behoorlijk ruim hadden kunnen inrichten: vaste vloerbedekking, kleuren-t.v., bankstel, pronkcast, imitatie koperen sierwerken, kortom een schoolvoorbeeld van een net huis, althans volgens de normen van de gesetelde burgerklasse.

Deze normen bleken een grote rol te spelen in hun leven en trouwens ook in de levens van veel van mijn arbeidsmakkers. Dat was eigenlijk de eerste opvallende zaak. Hun normering in het sociale vlak stelde mij echt teleur, hoewel ik het ontstaan ervan in vele gevallen wel kon begrijpen. Het strekte zich uit over vele gebieden, zoals bijvoorbeeld veroordeling van gastarbeiders en Surinamers (de eersten namen plaatsen in van eigen mensen en beiden storen zich niet aan wat „hoort”) en opvattingen met betrekking tot de man-vrouw rol (de man verwekt een kind, de man is de sterke oerheld, de vrouw de zachte verzorgster (???), de man drinkt nu eenmaal en maakt wel eens een slippertje, de vrouw zit thuis en verzorgt het nest, enzovoort).

Ik maakte me bekend als arts, hetgeen aanvankelijk tot gevolg had, dat ik de ganse familieproblematiek met betrekking tot ziekte en dood te horen en te commentariëren kreeg, hetgeen uiteraard te verwachten was. Later ging het leven rustig zijn gangetje volgens

vaste patronen: de gastheer kwam me 's ochtends twee keer wekken en verzorgde het ontbijt voor ons tweeën (mevrouw sliep altijd uit). Dit ontbijt bestond uit een eitje, brood met diverse soorten beleg en als „finishing touch” stond er dan naast mijn bord een asbakje klaar met een sigaret en een aansteker ernaast. Tevens lag er dan een pakje brood klaar voor tussen de middag.

Als ik 's middags thuiskwam, zaten zij voor het raam op mij te wachten en als ik dan eenmaal binnen was, ging het theewater op en werd er thee gezet terwijl ik douchte. Dan dronken we thee en ik kreeg het Algemeen Dagblad aangereikt, dat zij inmiddels al gelezen hadden. Om half zes volgde dan het warme eten, dat me in grote hoeveelheden werd opgedrongen (het eten nam een erg grote plaats in in hun leven, naar hun zeggen door de honger die de gastheer had geleden in zijn jeugd, die hij vanaf zijn derde jaar in een kindertehuis doorbracht, toen zijn vader overleed en zijn moeder moest gaan werken en het gezin daardoor niet meer kon verzorgen). Daarna ging ik naar mijn kamer om mijn dagboek te schrijven en de krant uit te lezen. Om acht uur zagen wij elkaar dan weer bij de „buis”, waarna ik meestal om ongeveer half tien weer naar mijn kamertje vertrok.

Af en toe had ik met mijn gastheer lange gesprekken over zijn leven en werken; hij had vele baantjes gehad: smid, machinebankwerker, autohandelaar, smid, machinebankwerker, kantinebeheerder enzovoort. Hij verzorgde nu in huis de maaltijden, daar hij niet de hele dag kon stilzitten. Zijn vrouw, met wie wat moeilijker contact was te krijgen, deed de rest van het huishouden; zij werkte daarnaast twee dagen per week bij een „rijke dame” in Hilleberg.

Vroeger ging hij nog wel eens klaverjassen in een buurtcafé, maar zijn vrouw had hem dat nu verboden, omdat hij dan wel eens een borreltje te veel dronk. Hun vrije tijd werd besteed aan Feijenoord en ritjes naar hun dochter in Den Haag (27 jaar, ongehuwd, hetgeen een probleem voor hen was). De laatste jaren gingen zij 's winters naar Spanje, hetgeen erg goed beviel en waarover zij honderduit konden vertellen (ze nam dan voor de gezelligheid vitrages mee!).

De overige onderwerpen van gesprek zijn samen te vatten onder de noemer roddel over de buurt en de burens. Al met al zat ik in een redelijk goed „hotel”, maar ik miste een gezinsleven en een woonsituatie, die ik graag had leren kennen, namelijk die van een arbeidersgezin.

DE WERKSITUATIE

Op donderdag 21 augustus 1975 had ik een eerste gesprek met iemand van de personeelsafdeling van Müller-Thomsen in het hoofdgebouw aan de Schiehaven. Dit werd een erg plezierige ervaring. De heer K., die mijn stage vanuit het bedrijf hielp vorm geven, had alle begrip voor de reden van mijn werken in de haven en was zeer uitvoerig in het schilderen

van de arbeidssituatie en de hiërarchische structuren binnen het bedrijf.

Afgesproken werd dat ik zou gaan werken aan de Maashaven als leerling-havenwerker in een laad/losploeg die bestond uit Rotterdammers (er zijn ook ploegen die uit „boeren” bestaan, dit zijn mensen van buiten Rotterdam, veelal uit Zeeland).

Wat betreft de functiestructuur van het bedrijf legde hij mij uit dat een ploeg bestaat uit een ploegleider en idealiter nog ongeveer twaalf man, van wie er twee een certificaat als winchbediener hebben (een winch is een machine die de laadbomen van een schip doet werken). De leiding van het laden en lossen berust bij een zogenaamde botenbaas (of assistent-) en de planning en controle bij de bedrijfs(productie-)leider en zijn assistenten. Daarnaast zijn er bewakings- en controle-mensen (havenpolitie, bewakingsbeambten van de Scheepvaart Vereniging Zuid en veiligheidsinspecteurs), voorts „sjorders” – dit zijn mensen, die lading die in een niet-vol ruim staat bijvoorbeeld vastbindt aan haken, zodat zij niet kan gaan schuiven –, vorkheftruckchauffeurs (werken zowel aan boord als aan de wal), kraandrijvers (de meest eenzame figuren binnen het bedrijf) en ten slotte ladingcontroleurs („tallyman”), die ladingnummers controleren en aldus direct notitie maken wat in en uit een schip gaat.

Afgesproken werd, dat ik mij de volgende maandag zou melden aan de Schiehaven voor het afhandelen van enkele administratieve klussen en daarna zou worden gekeurd bij de Bedrijfsgeneeskundige Dienst voor de haven. Die morgen weer contact opgenomen met de heer K., die me tot mijn verrassing mededeelde, dat de stagevergoeding op basis van het minimumloon, waarvan eerst sprake zou zijn, genijzigd was in het „normale” C.A.O.-loon van een leerling-havenwerker. Dit betekende een aanzienlijke stijging in loon. De motivatie hiervoor was dat „ze”, nadat zij begrepen hadden dat de verdiensten bedoeld waren om de niet geringe kosten van mijn stage (kosthuis, instituutskosten en dergelijke) te dekken en niet ten eigen gerieve zouden worden aangewend, eigenlijk vonden dat er wat meer ruimte in de loonzak moest zitten. Ik vond dit erg plezierig.

Verder spraken wij af dat ik de normale sollicitatieprocedure zou volgen, dus ook een psychotechnisch testje zou afleggen. Hierna ging ik naar de keuring. Daar ontwikkelde zich een komische situatie, daar de keuringsarts niet had gezien dat hij een collega keurde. Bij het bekijken van de borstfoto vroeg ik ook een blik te mogen werpen, hetgeen onder het fronsen van de wenkbrauwen werd toegestaan, waarna de vragenlijst werd afgewerkt tot we bij „bent u al eens opgenomen geweest in een ziekenhuis?” kwamen, wat ik moest bevestigen. Op de vraag „waarvoor?”, kon ik in vakjargon aanduiden wat eraan gescheeld had, waarna de arts me vroeg welk beroep ik had uitgeoefend voor ik in de haven ging werken. Op mijn antwoord arts volgde een stilte, waarna hij opstond en zich voorstelde. De rest

van de keuringsprocedure was erg kort en hij sprak zijn verbazing uit over het feit dat ik dit werk wilde gaan doen, hetgeen ik hem uitlegde. Ik had het idee dat hij stomverbaasd was. Terug bij Müller-Thomsen werd de test gedaan (ik hou wel van dat soort spelletjes) en na het afwerken van enkele administratieve zaken ging ik naar de Maashaven.

Ik werd daar ontvangen door de bedrijfsleider de heer H., die mij direct van een probleem afhielp, namelijk hoe ik mij zou introduceren. Ik zat daar erg mee daar ik meende, dat als ik me als arts bekend zou maken, ik de kans liep een grote kloof te openen, die maar heel moeilijk zou zijn te overbruggen. Een „oplossing” als werkstudent vond ik eigenlijk ook niet bevredigend. De heer H. zei, dat het hem het beste leek me gewoon voor te stellen als arts, hetgeen voor mij de knoop doorhakte.

Ik werd voorgesteld aan allerlei mensen van „boven” (assistenten, administratief personeel en dergelijken), waarna de ploegleider van de ploeg waarin ik zou gaan werken, werd opgeroepen vanuit de kantine waar hij zat te schaften. De heer H. stelde mij aan hem voor, waarna hem werd meedeeld dat ik de komende weken in zijn ploeg zou meedraaien, wat de ploegleider best vond, maar waarbij hij tevens opmerkte er niet van te houden in de maling te worden genomen. Mijn eerste indruk van hem was erg positief, een man zonder trucs, rechttoe rechtaan. Ik kleepte me om en voegde mij bij de ploeg, die, zoals gezegd, zat te eten. Er werd geen enkele notitie van me genomen (wat ik naderhand begreep) en in mijn kraakheldere overallete voelde ik me dan ook behoorlijk ongelukkig.

Die middag werkte ik binnenboord van een Cubaanse vrachtboot, die landbouwgif laadde. Ik werkte samen met Henk en Gijs en ik moet zeggen, dat het me erg meeviel en dat de vrees, niet mee te kunnen doen of geheel te zullen worden genegeerd, niet bewaarheid werd. Na een paar dagen had ik het gevoel door de ploeg geaccepteerd te zijn en uit latere gesprekken werd me geheel duidelijk hoe ze aanvankelijk tegen me hadden aangekeken.

Teun (de ploegleider) bleek niet op de hoogte van mijn komst en hun eerste reactie was dan ook zeer wantrouwend geweest; zij dachten dat ik wellicht een soort spion was, die hun werk kritisch kwam bekijken om dat dan later door te geven aan „de baas”. Gelukkig was dat snel voorbij en ondervond ik al gauw aanvaard te worden (zo hield Teun me in de gaten en als hij merkte dat ik het werk af en toe nog niet aankon, sprong hij erin en hielp een handje. Zo stonden we de tweede week eens „in de balen” en ik had echt moeite het tempo bij te houden; al dat gebuk en gesjouw was ik absoluut niet gewend en het kostte me de nodige moeite (ik had drie dagen daarna nog pijn in mijn rug!), waarna Teun me kwam helpen.

Deze en meer van dergelijke ervaringen leidden ertoe dat ik me op een gegeven moment echt veilig begon te voelen in de ploeg. Ik voelde me een echt ploeglid en het klinkt mis-

schien gek, maar de ploeg werd een soort moederschoot, waarin ik me beschermd voelde. Natuurlijk was de ene „maat” aardiger dan de andere, maar dat speelde maar zeer sporadisch een rol in het dagelijkse leventje.

Het werk en de werkomstandigheden vond ik erg fijn, vooral door de afwisseling en het feit dat je binnen de ploeg betrekkelijk vrij was in je bezigheden. Dit stond in schril contrast met de verhalen die ik op het „Instituut” hoorde van de meeste mede-stagiaires, die veelal routinewerk moesten doen en zich vaak een verlengstuk van een machine voelden. Ik had niet het idee dat dit werk een geestelijke afstomping kon veroorzaken, wel af en toe een lichamen letsel, door overbelasting van het lichaam, daar het werk af en toe erg zwaar was en er zich tevens allerlei gevaarlijke situaties voordeden, zoals werken in stof, onder andere landbouwgif, het kunnen vallen in spleten en gaten en het je hoofd letterlijk regelmatig stoten aan punten en balken alsmede de kans lopen dingen op je hoofd te krijgen die uit een „hij” vallen.

In sommige gevallen viel me op dat er van bedrijfswege niet genoeg werd gelet op voldoende mogelijkheden het vochtverlies bij zwaar werk te compenseren (bijvoorbeeld door het ter beschikking stellen van zogenaamde ijswatertanks, die je aan boord van schepen wel vindt). Een van de „maats” had al enige tijd last van een niersteen en gezien het feit dat je in een warm, benauwd ruim, waarin je zware lichamenlijke arbeid verricht, veel vocht verliest, lag de associatie met een tekort aan voldoende vochtopname voor de hand.

Binnen de ploeg viel me op dat sociale contacten buiten het werk eigenlijk nauwelijks bestonden. Ook werden er vrij strikte normen gehanteerd ten aanzien van wat wel en niet „hoorde”. Moeder de vrouw maakte in hun leven veelal de dienst uit en het werk fungeerde voor een deel om daarvan vrij te zijn. Ook ten aanzien van de maatschappelijke structuren lagen de meningen vrij vast (bijvoorbeeld, en dat vond ik niet zo erg leuk, zei een van hen, dat hij me, als hij me na deze zes weken weer eens zou tegenkomen, dat hij me dan dokter en u zou noemen en op mijn vraag „waarom” – ik speel hier met jullie toch geen toneelsukje! –, zei hij toen, dat hij dat zo geleerd had dat dat toch zo hoorde!). Ook viel op dat de ouderen in hun werk veel minder risico's durfden lopen dan de jongeren. Ik had het idee, dat zij naar hun pensioen toe leefden en die tijd zo rustig mogelijk wilden vol maken, terwijl de jongeren nog veel speelser waren en het niet zo nauw namen.

Al met al heb ik een geweldige tijd gehad in deze ploeg en ik zou er beslist geen bezwaar tegen hebben gehad als deze stage nog enige tijd langer had geduurd. Bij mijn afscheid voelde ik me rot en had echt het idee iets waardevols te moeten achterlaten. Wat mijn rol in de groep betreft, geloof ik, dat iedereen begreep, dat ik het belangrijk vond eens buiten

mijn vertrouwde wereldje te stappen om te zien wat anderen in minder bevoorrechte posities bezighield. Ze zagen in dat dit mijn houding ten opzichte van de maatschappij en die van de arbeider in het bijzonder, bewuster zou doen zijn.

Nog een paar zaken over het werk. Af en toe was de controle erg hinderlijk. Als er de hele dag een zwijgende man in uniform naar je zit te kijken of je je wel aan allerlei voorschriften houdt, dan gaat dat mateloos irriteren. Je krijgt dan echt de confrontatie tussen harde lichamenlijke arbeid (je voelt: „ik werk”) en de passieve controle daarop („die vent zit daar maar op zijn krent en heeft nog commentaar op me ook”).

Ook het verschil tussen de oude Thomsenhavens en die van het oude Müller viel op, vooral ten aanzien van het verstrekken van arbeidsinformatie. Vaak wisten we in de eerste wat we die dag zoal te doen zouden krijgen, terwijl je het in de andere maar moest afwachten. Ik wil dan ook een sterk pleidooi houden, ten behoeve van al de betreffenden – daar je door wél geïnformeerd te zijn veel meer betrokken bent bij het werk – deze informatie op zo ruim mogelijke schaal in te voeren, bijvoorbeeld door de ploegleiders dagelijks een klein plan-briefje te geven, met naast de naam van de boot en het ruimnummer, de te laden/lossen goederen, de volgorde der aanleghavens (zodat het begrijpelijk wordt waar alles wordt neergezet) en de wenselijke vertrekkdatum.

De collegialiteit binnen de ploeg en tussen de ploegen onderling viel me af en toe erg tegen, en duidelijk werd dat als het er op aan komt, eigenlijk alleen de eigen „maat” wordt ontzien (uit eigenbelang: je werkt met hem samen). Ik had verwacht een wat verder gaande solidariteit te zullen meemaken, maar merkte daar maar weinig van; men kwam primair voor zijn eigen belang op. De werksfeer was overigens erg goed; er was tijd voor een gras en ongenoegen met bepaalde zaken kon direct gespuid worden via series sappige vloeken, wat erg opluchtend werkt!

De positie van de ploegleider was in ons geval erg goed, maar ik kan me voorstellen, dat dat in andere gevallen heel anders ligt. Hij staat alleen bij het luik boven aan het ruim om aanwijzingen te geven aan de kraandrijver en de maats te waarschuwen voor komende en gaande „hijsen”. Teun zei wel eens, dat hij eigenlijk het liefst in de „put” (het ruim) was gebleven en dat het dankzij deze ploeg was dat hij die wens niet in daden had omgezet. Je mist als ploegleider veel van wat er gebeurt in de ploeg, je mag er als het ware alleen maar naar kijken en blijft relatief een buitenstaander, ook ten opzichte van het hogere kader met wie je geen verwantschap voelt.

Ten aanzien van werk dat verricht werd door mensen wier taak dat niet was, viel nog op dat daartegen heftig werd geprotesteerd: je houdt daarmee anderen het brood uit de mond.

Dit verslag heeft niet de pretentie een afgerond beeld te geven van wat ik heb meege-

maakt, maar legt alleen een paar indrukken vast; meer kan ik ook niet pretenderen, daar deze ervaringen nog zo dicht bij mij staan, zodat ik aan objectiveren nog lang niet toe ben.

ENKELE OVERDENKINGEN

Wat mij in de arbeidssituatie opviel, is de geringe belangstelling die er bestaat voor verandering in de eigen situatie. Men verdiept zich daarin nauwelijks (het is ook erg moeilijk als je aan de basis staat een overzicht te krijgen over het geheel en, daarmee werkend, een idee te ontwikkelen hoe het anders kan of zou moeten); „dat moeten anderen maar opknappen” – de ondernemingsraad of de vakbonden. Voor het werk van deze instanties bestaat evenwel hoegenaamd geen belangstelling, hoewel het nut ervan wel wordt ingezien. Het kost gewoon te veel energie en tijd, die men liever besteedt aan ontspanning en dergelijke, wat ook te begrijpen is. De betrokkenheid bij het werk is zeer gering, mijns inziens ook door het gebrek aan informatie; wel is men betrokken bij de werkomstandigheden. Deze zijn voor de meesten de reden waarom ze in de haven werken (relatieve vrijheid, afwisseling – iedereen gruwelt bij de gedachte aan de lopende band!).

Ook de relatie tussen beroep en sociale afkomst dringt zich op: de meesten hadden maar zeer beperkte beroepskeuzemogelijkheden, vaak doordat het eigen milieu die moedwillig beperkte. Ik heb duidelijk ervaren dat er twee groepen zijn, de arbeiders en de niet-arbeiders en dat beide groepen zich afschermen en het maar moeilijk kunnen accepteren als een van hen de groep verlaat.

Al met al geloof ik een redelijk beeld te hebben gekregen over wat werken aan de basis kan betekenen en ik ben alle betrokkenen zeer dankbaar voor de kans die mij werd gegeven. Ik hoop deze ervaring, waarvan ik de draagkracht nog niet helemaal kan peilen, te kunnen integreren in mijn leven en dat het zal bijdragen aan een bewustwordingsproces dat ik in mij bezig voel. Wat er met mij gebeurd is, kan ik niet onder woorden brengen en dat levert soms problemen op, vooral ten opzichte van mijn naaste omgeving. Ik kan ze kennelijk alleen de buitenkant laten zien, hoewel ik ze juist zo graag iets van de binnenkant wil vertellen. Ik hoop zo ver te komen dat ik daartoe in staat zal zijn. Ik geloof dat er iets gebeurd is: ik voel me op een of andere manier „gesensitiseerd”, maar wat daarvan de consequenties zullen zijn voor mijn latere leven kan ik nog niet peilen.

Ik hoop dat ik het zal kunnen blijven opbrengen mij bewust te zijn van structurele onjuistheden in onze samenleving en nog meer, dat ik daarmee iets zal weten te doen. Wat mij betreft begin ik ergens mee en zal de T.U.S. niet als beëindigd kunnen worden beschouwd.

Pieter Sluis